

Idéskrift 2017

Miljonprogrammet i de boendes egna händer

Jerker Söderlind^a

^a Jerker Söderlind är arkitekt SAR/MSA, journalist JHS, Tekn Dr från KTH och driver stadsutvecklingskontoret Stads-
liv AB i Gamla Stan, Stockholm, med inriktning på att "bygga det folk vill ha". Söderlind är sedan tio år strategisk
rådgivare på City i Samverkan, Stockholms stads och fastighetsägarnas gemensamma utvecklings- och manage-
mentorganisation för Stockholms City. Han arbetar med handelsfrågor och stadsplanering och betecknar sig som
"marknadsurbanist", vilket i korthet innebär:

- Att samhällsplaneringen bör inriktas på byggandet av den sorts vackra, hållbara, populära, integrerade och lönsamma städer och förstäder som skapades under stadsbyggandets guldålder (i Sverige ca 1840 – 1920).
- Dagens svaga och slumpmässiga översiktsplanering bör ersättas av en kraftfull politisk styrning av samhällsbyggandets grundläggande spelregler.
- Dagens komplicerade detaljstyrning bör ersättas av en hög grad av ekonomisk och teknisk frihet, där samhällsbyggandets aktörer ges möjlighet att skapa efterfrågade livsmiljöer.
- Att det modernistiska och tydligt planekonomiskt inspirerade regelverk för planering, byggande och förvaltning som växt fram sedan 1930-talet ersätts med ett marknadsekonomiskt regelverk med tydliga ekologiska incitament.
- Till detta hör bland annat att en revidering av nuvarande buller-, säkerhets-, tillgänglighets-, och strand-skyddsregler samt dagens system för hyressättning och beskattning av bostäder.

Söderlind har bland annat givit ut böckerna "Stadens Renässans" 1998, Stockholms Satelliter, 2000 och "Handeln bygger staden" 2011, samt ett flertal rapporter. Han har under ett tiotal år arbetat vid KTH, avdelningen urbana och regionala studier och deltar fortfarande i undervisning av framtida stadsplanerare.

If it ain't broke, don't fix it!

Amerikanskt ordspråk

Syftet med denna text är att ge ett annat perspektiv på miljonprogrammet än det gängse. Syftet är *inte* att redogöra för det akademiska forskningsläget kring så kallade "utsatta bostadsområden" eller att *lösa* det så kallade problemet med social segregation. Genom att här använda uttrycket "*så kallade*" menar jag i korthet att både miljonprogrammets bebyggelse och tendensen till social segregation i städer bör betraktas som existerande verkligheter, inte som någon form av *problem* som går att *lösa* med rätt sorts verktyg. Innan en läkare ordinerar en viss behandling görs i regel en diagnos. Innan någonting beskrivs som ett problem är det viktigt att göra en saklig analys, både av det undersökta objektet och formuleringen om att något utgör ett "problem".

Texten inleds med en kort genomgång av det officiella Sveriges oförmåga att besvara frågan om *vilken sorts problem* som miljonprogrammet utgör. Därefter följer en förenklad diskussion om syftet med bebyggelse och de stora skillnader som uppstår om boende äger eller hyr sin bostad.

Texten avslutas med några tankar kring hur vissa problem som människor har skulle kunna åtgärdas. Detta förslag är skilt från de problem som hus, stadsdelar och fastighetsägare kan sägas ha. Miljonprogrammet "som sådant" har således inga problem, eftersom enbart människor kan uppleva något som "problemiskt". Däremot kan en felaktig diagnos leda till olyckliga åtgärder, som till exempel en kraftfull renovering av miljonprogrammets stadsdelar. Om miljonprogrammet utsätts för en kraftfull renovering, skulle detta innebära kraftiga hyreshöjningar och därmed stora

problem för dagens hyresgäster. Ett program för renovering som däremot drivs av och beslutas av de boende, skulle å andra sidan gynna dagens boende, särskilt om dessa gavs möjlighet att överta ägandet.

1. En storstadssatsning på jakt efter en fråga att besvara

Det statliga Boverket har sedan 2012 haft en samordnande roll i det som kallas "urbant utvecklingsarbete" – regeringens satsning för att minska utanförskapet i 15 utvalda stadsdelar eller bostadsområden som uppfyller följande fyra definitioner:

- förvärvsfrekvens under 52 procent
- långvarigt försörjningsstöd högre än 4,8 procent
- behörighet till gymnasieskolan lägre än 70 procent
- antal invånare i stadsdelen överstiger 4 000

De 15 så kallade URB-stadsdelarna kan läsas som en socioekonomisk karta över de 15 platser i Sverige där människor helst av allt inte vill vara. Eller snarare: Ett uppslagsverk över hur och var man helst av allt inte bör placera hus, vägar och offentliga platser. Dessa stadsdelar tillhör de (bebodda) platser i Sverige som i lägst utsträckning motsvarar medborgarnas preferenser. En motsvarande kartläggning av landets 15 "minst utsatta" stadsdelar skulle ge en bild av det segregerade Sveriges toppskikt. De 15 mest populära stadsdelarna består av innerstadskvarter inne i och strax utanför större städer.

För att bevisa detta behövs inga vetenskapliga analyser, det räcker med att läsa bostadsannonser och jämföra priser. I Stockholm ligger de bästa platserna i täta stadskvarter som Vasastaden, Östermalm, Södermalm och i glesa villakvarter som Djursholm, Saltsjöbaden och Bromma. I Stockholm ligger de platser som jag menar uppfattas som "minst populära" relativt långt från stadens centrum, med en arkitektur och offentliga platser som starkt skiljer sig från de mer populära

platserna. Det finns även en viss korrelation mellan "populär" och ägandeform. Om stadsplaneringens mål var att "bygga det folk vill ha" skulle bostadsproduktionen inriktas på både "mer stenstad" och "mer villaförort". Att det inte byggs så förstärker segregationen eftersom allt fler konkurrerar om denna bristvara: populärt utformade bostäder i populära ägandeformer placerade på populära platser (det sistnämnda en kombination av omgivning och närbarhet).

För den som betvivlar ovanstående följer här korta sammanfattningar av tre utredningar/enkäter:

2014 gjorde **Boverket** en enkät med drygt 5 000 personer mellan 20 och 79 år i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. Var och hur ville de bo?

- De som ville bo i *Stockholmsområdet* ville bo så här: 43 procent i småhus, 8 procent i radhus, 38 procent i lägenhet. 54 procent ville äga sin bostad, 28 procent ville ha bostadsrätt, 16 procent ville hyra.
- De som ville bo i *Göteborgsområdet* ville bo så här: 52 procent i småhus, 7,5 i radhus, 24 procent i lägenhet. 66 procent ville äga sin bostad, 20 procent ville ha bostadsrätt, 12 procent ville hyra.
- De som ville bo i *Malmöområdet* ville bo så här: 52 procent i småhus, 10 procent i radhus, 24 procent i lägenhet. 67 procent ville äga sin bostad, 19 procent ville ha bostadsrätt, 12 procent ville hyra.¹

2014 frågade **Fastighetsägarna Stockholm, NCC och Swedbank** 1 000 stockholmare mellan 18 och 35 år hur de ville bo. Undersökningen gjordes av United Minds. Från att vara passiva konsumenter ville ungdomarna bestämma mer om sitt boende. 75 procent ville påverka bostadens utseende, 68 procent dess utformning och 46 procent fastighetens utformning inklusive gemensamma ytor.²

2014 intervjuade **SBAB Bank** 1 000 personer i hela Sverige mellan 18 och 26 år. 35 procent ville bo i villa, 27 procent i bostadsrätt och 23 procent i förstahandslägenhet. De viktigaste önskemålen

¹ Boverket, Förutsättningar för ökat småhusbyggande i storstadsregionerna, delrapport 1, Rapport 2014:24.

² SBAB, Så vill unga bo, enkät och rapport av konsultföretaget Cint, 2014.

var låg kostnad (65 procent), eget ägande (53 procent) och bra kommunikationer (49 procent). Undersökningen gjordes av konsultbolaget Cint.³

Dessa resultat är ganska tydliga. De flesta vill bo i ett eget hus där de själva kan bestämma om utformningen. Boverket konstaterade i sin utredning att bara 10–15 procent av det totala byggandet i de tre största städerna bestod av småhus. Andelen småhus av det totala byggandet i Stockholm har stadigt gått ned sedan 1975.⁴ Trots detta inriktas en stor del av nybyggnationen i landet på uppförande av lägenhetshus med hyresrätt.

Det som talar till miljonprogrammets fördel, är att ju mindre det byggs och ju fler som söker bostad, desto mer populära blir de hus som redan finns. I Stockholm finns många stadsdelar byggda på 1960- och 70-talen som, efter ombildning till bostadsrätt, attraherar köpstarka grupper och där bostadspriserna går rakt upp. De är populära trots att de är "rumsligt segregerade".⁵ En karta över ett miljonprogramsområde och en karta över ett nybyggt "Gated Community"⁶ ser nästan likadana ut. Om det vore så enkelt att integration kan uppnås genom att bygga ihop olika socioekonomiska enklaver med nya gator, då skulle det inte finnas något problem som heter "miljonprogramsområden".

Segregering är till viss del en självvald effekt av människors förkärlek att tillhöra en grupp som erbjuder gemenskap och likhet. Detta gäller såväl konstnärer i New York som akademiker på Södermalm och irakier i Södertälje. Den *självvalda segregationen* är stadsplaneringens joker, som inga åtgärder i världen kan "råda bot" på. Det är ganska svårt att motverka socioekonomisk segregation genom åtgärder för att åstadkomma "lägre inslag av bankdirektörer på Östermalm i Stockholm".

---

³ Fastighetsägarna, NCC, Swedbank, Hur vill unga i Stockholm bo i framtiden, enkät och rapport av konsultföretaget United Minds, 2014.

⁴ Boverket, Förutsättningar för ökat småhusbyggande i storstadsregionerna, delrapport 1, Rapport 2014:24.

⁵ Forskarspråk för områden där gatorna inte sitter ihop med omgivande stadsdelar.

Sveriges 15 sämsta platser

Enligt Boverkets definition⁷ är således Sveriges 15 sämst planerade, sämst belägna, minst populära stadsdelar, med i regel den minst populära boendeformen följande stadsdelar, uppförda under miljonprogrammets period:

- Hässleholmen (Borås)
- Bergsjön, Gårdsten, Hjällbo och Norra Biskopsgården (Göteborg)
- Gamlegården (Kristianstad)
- Centrum-Öster (Landskrona)
- Herrgården och Södra Sofielund/Seved (Malmö)
- Rinkeby och Tensta (Stockholm)
- Hovsjö och Ronna (Södertälje)
- Kronogården (Trollhättan)
- Araby (Växjö)

I Boverkets sammanfattning av det urbana utvecklingsarbetet i dessa stadsdelar framhålls att det, trots miljoninvesteringar genom åren, råder stor förvirring om arbetets inriktning:

"Det förekommer en osäkerhet om vad det urbana utvecklingsarbetet egentligen syftar till."

"Det är inte alltid lätt att avgöra vad som är det underliggande problemet som utlöser social oro. Kortsiktiga insatser som adresserar symptom snarare än de bakomliggande orsakerna riskerar ständigt att hamna i konflikt med långsiktiga målsättningar."

"Det socioekonomiska utanförskapet sammanfaller därför med de minst attraktiva bostadsområdena. Däremot råder stor osäkerhet kring hur boendesegregationen ska kunna motverkas."

⁶ Inhägnat lyxbostadsområde med vakter och murar runt omkring. Vanligt förekommande även i form av familjevänliga hotellområden med egen pool och all inclusive.

⁷ Boverket, Urbant utvecklingsarbete – delrapportering av regeringsuppdrag (2013:6)

Den mest centrala slutsatsen i Boverkets rapport lyder:

”Den mest påfallande målkonflikten är den *mellan arbete och kvarboende*. När personer som har arbete flyttar från stadsdelen sjunker det sociala kapitalet och den sociala kontrollen. Å andra sidan är det positivt att människor kommer i arbete. I detta fall handlar målkonflikten om att vissa individer tycks använda stadsdelen som en språngbräda ut i samhället, medan andra blir kvar i långvarigt utanförskap. (...) *individuella mål* som fokuserar på arbete, utbildning med mera, *inte nödvändigtvis sammanfaller med kollektiva mål*, som att till exempel öka områdenas attraktivitet på bostadsmarknaden.” (Jerker Söderlind kursiv).

Miljonprogrammets Moment 22

Beroende på vilken av dessa två frågor som anses problematisk, innebär en lösning av det ena problemet att det andra problemet förstärks, enligt det som kan kallas Miljonprogrammets moment 22:

1) Satsa på utbildning, arbetsförmedling sysselsättning, kompetens, egen försörjning. → Miljonprogrammets människor får större ekonomiska resurser och får därmed råd att flytta bort från Miljonprogrammets hus. Husen blir tomma och riskerar att förfalla. Fastighetsägarna förlorar intäkter.

2) Satsa på upprustning, trygghet, attraktivitet, urbanitet, gatunät, arkitektur → Miljonprogrammets människor har inte råd att bo kvar i Miljonprogrammets hus. Människorna blir hemlösa eller tvingas tränga ihop sig än fler i samma bostad. Med nya och mer välsituerade hyresgäster är detta samtidigt positivt för fastighetsägarna.

Om man inte vet vart man ska, är det, som redan noterades i sagan om Alice i Underlandet, inte särskilt viktigt att skynda sig. Däremot går det att ifrågasätta att skattemedel läggs på åtgärder som inte riktigt vet vad de syftar till att åstadkomma. I Boverkets rapport gör Nicolas Orozco vid Mångkulturellt centrum en förtjänstfull genomgång av den kaskad av åtgärder som dessa 15 stadsdelar har utsatts för, från 1980-talet fram till idag. Genomgången ger visst fog för att beteckningen ”utsatt” är ett väl valt adjektiv. Här följer ett slumpmässigt valt exempel.

Komprimerad sammanfattning av åtgärder i Hässleholm, Borås:

1984: nytt bibliotek med fritidsgård och samhällsinformation.

1993: samverkansorganisation ger råd om att söka jobb och kontakta myndigheter.

2000–2006: renovering av fasader och balkonger.

2001: bygge av stadsdelspark med scen, lek, klätternät, hundrastplats, frisbeebana.

2003: upprustning av p-däck och bättre utomhusbelysning för ökad trygghet.

2003: kurser i svenska, praktik, friskvård, föräldrautbildning.

2006: ombyggnad av Hässleparken.

2007: folkhögskola ger kurser för vuxna på grundskolenivå.

2008: lokala föreningar samtalar om aktiviteter för att påverka stadsdelens framtid.

2008: två nya rondeller byggs för att minska bilarnas hastighet.

2008: EU-stött projekt för utbildning i samarbete med kommun, region, försäkringskassa.

2009: elektroniska passersystem installeras på en gata för att öka tryggheten.

2010: över 100 ungdomar får sommarjobb för att minska skadegörelse.

2010: kulturskola för elever med annan etnisk och social bakgrund.

2010–2012: renovering av tak, fasader, balkonger, fönster, entréer, isolering.

2011: fiberoptiskt stadsnät dras in, hyreshöjning med 100 kr.

2011: cityvärdar rekryteras från Hässleholmen för att skapa trygghet och jobb.

Så här fortsätter genomgången i Boverkets rapport, från utsatt stadsdel till utsatt stadsdel, vilka utsatts för än det ena och än det andra mer eller mindre luftiga projektet. Samtidigt pågår många forskningsprojekt, policyprocesser, workshops, policyutvecklingsarbeten, kunskapsmanställningar, följe-forskningsprojekt och konferenser med föredrag och dokumentationer. Problemet med Boverkets rapport och övrig forskning och projektarbete, är avsaknaden av formulering av vilket problem som avses åtgärdas: Människornas problem eller husens och stadsdelarnas problem?

En positiv bieffekt av dessa processer och forskningsprojekt är dock att de bidrar till att dämpa akademikerarbetslösheten. I alla fall något.

2. Med Zlatan ut ur miljonprogrammet

År 2001 flyttade fotbollsspelaren Zlatan Ibrahimović från Malmö till Amsterdam. Zlatan hade växt upp hos sin mor, med kroatiskt ursprung, i stadsdelen Rosengård. Zlatan hade även bott hos sin far, med bosniskt ursprung. Flytten utomlands motiverades av att Zlatan fått ett proffskontrakt med nederländska klubben Ajax. Att han började spela fotboll på en grusplan i Rosengård, men inte nöjde sig med det och flyttade vidare till lyxigare stadsdelar och bostäder, säger en hel del om en av frågeställningarna i denna rapportserie från tankesmedjan Fores:

"Kan så kallade utsatta stadsdelar som Rosengård med olika former av statliga eller kommunala åtgärder förbättras, renoveras eller förmås att bli mindre segregerade?"

Svaret på denna fråga är NEJ, om man med JA menar att situationen även för dagens boende skulle förbättras. Anledningen till detta är att det "urbana utvecklingsarbete" som pågått och kommer att pågå i många år framöver i dessa områden inte förmår att skilja på *människor* och *hus*. Så länge man inte förmår att göra denna skillnad kommer svaret även fortsatt att vara NEJ.

Om människor och hus

Människor kan förflytta sig. Hus står där de står. Människor kan välja att flytta från hus och platser de inte gillar. Hus kan uppfattas som vackra eller fula. Människor kan tjäna olika mycket pengar. Hus kan rustas upp eller förfalla. Människor som har mycket pengar har större valfrihet än människor som är fattiga. Hus på otrevliga platser eller där det är ont om jobb eller mycket krig och elände kan överges av människor. Särskilt rika människor tenderar att flytta bort från fula, otrevliga, otrygga, farliga eller tråkiga platser. De som är fattiga har svårare att flytta. Detta är både orättvist och ett faktum som kan betraktas som en *urban konstant*. Den skola som Zlatan gick fotbollsgymnasiet på, tills han hoppade av utan full-

ständiga betyg, Malmö Borgarskola, kan tillgodoräkna sig en hel del andra berömdheter. Sedermera stadsministern Per Albin Hansson, nationalskalden Evert Taube och filmstjärnan Anita Ekberg tillbringade några år i denna anrika tegelbyggnad strax intill Slottsparken i centrala Malmö.

Det enda dessa möjligen har gemensamt med Zlatan är att de i kraft av sin berömmelse, yrkesbana och inkomstrelaterade frihet hade möjlighet att flytta långt bort från Malmö. Om alla människor som idag bor i Rosengård på något mirakulöst sätt skulle bli superstjärnor (eller bara vanliga medelklass-svensson) skulle Rosengård inte heller utgöra något problem för dessa människor, eftersom de då skulle kunna flytta till mer trevliga eller säkrare platser. Det är också precis vad många gör.

Rosengård – en positiv transitplats

Rosengårds höga omflyttning brukar av en del debattörer ses som ett problem. Detta stämmer om man betraktar stadsdelen ur *husens* perspektiv. Hög omsättning ger mycket pappersarbete och städning för fastighetsägaren. Tomma lokaler som väntar på nya hyresgäster ger inkomstbortfall. Det vet den som driver hotell. Problemet med hög omsättning i så kallade "utsatta bostadsområden" är att ägaren till husen, till skillnad från hotelldirektören, har svårt att ta ut extra hög hyra för att balansera tillfälliga vakanser. Men om man betraktar stadsdelen ur *människornas* perspektiv, vilket är den genomgående tesen i denna text, är snarare hög omsättning ett tecken på *mänsklig framgång*.

Kort sammanställning av fakta från Malmö kommun:⁸

Rosengård har omkring 23 000 personer med ursprung från inte mindre än 111 länder. Var tredje invånare är under 20 år. De boende anser inte att stadsdelen har en attraktiv utformning. En indikation på detta är hög omflyttning. Mellan 2002 och 2006 flyttade knappt 10 000 personer in i Rosengård. Under samma tid flyttade drygt 10 000 ut.

⁸ Rosengård! Strategier för hållbar utveckling i en stadsdel, Dialog-pm2008:1, Malmö stadsbyggnadskontor.

I många fall hade de som flyttade in inget arbete. Förvärvsfrekvensen i Rosengård är enligt rapporten låg. 39 procent av invånarna arbetade. Av Malmös hela befolkning hade 63 procent egen försörjning. Genomsnitts-inkomsten för boende i Rosengård var drygt 70 000 kronor per år. Genomsnittet för Malmö låg på knappt 120 000 kronor per år.

Alltså: De som lyckades få ett arbete och därmed mer pengar använde i många fall sin ökade valfrihet till att flytta därifrån.

En aktuell sammanställning från Malmö Stad⁹ visar en liknande bild. Ur materialet går det att ta fram en jämförelse mellan hela kommunen och stadsdelen Rosengård, vid åren 2007 och 2014.

Disponibel inkomst, median:

	Rosengård		Hela Malmö	
	2007	2014	2007	2014
Män	116 383	125 496	172 910	202 672
Kvinnor	112 463	121 110	156 624	190 367
Totalt	114 242	123 333	163 255	195 560

Av tabellen framgår att den disponibla inkomsten, både reellt och relativt, har ökat mindre i Rosengård än i Malmö som helhet. I Rosengård har inkomsten för män och kvinnor sammanlagt ökat med ca 8 procent. I Malmö som helhet har ökningen varit knappt 20 procent. Det går att påstå att **de ekonomiska klyftorna** har ökat mellan Rosengård och Malmö som helhet.

Dock säger denna uppställning ingenting om hur den disponibla inkomsten tjänas in. Om arbetslösheten är högre i en stadsdel än en annan, består en större del av inkomsterna för de som bor i den fattiga stadsdelen av olika former av stöd, som a-kassa, socialbidrag, bostadsbidrag etcetera. De personer som bor i de rikare stadsdelarna överför genom sina skattebetalningar en del av sin inkomst till boende i fattiga stadsdelar. Det går även att säga att de ekonomiska transfereringarna, från rika till fattiga stadsdelar har ökat.

⁹ Underlag till kommunens hemsida, gällande arbete, utbildning, förvärvsfrekvens och inkomst, 2007–2015, Malmö stad.

¹⁰ Segregationens dynamik och planeringens möjligheter”,

Detta kan även tolkas som en **ökad solidaritet** i samhället.

Den senare observationen stöds av det faktum att Malmö kommun får landets största bidrag från det kommunala skatteutjämningsystemet, det vill säga 4,1 miljard år 2014, 13 461 kronor/person. Motsvarande siffror för den näst största mottagaren Göteborg var 2,4 miljarder, 4 600/person. På tredje plats låg Södertälje med ett bidrag på 1,2 miljarder, 13 974 kronor/person.

Siffrorna ovan säger dock ingenting om själva rörligheten på bostadsmarknaden i allmänhet eller i Rosengård i synnerhet. Företrädare för kommunen säger 2016 att det inte föreligger några aktuella siffror på detta, men menar att den analys som gjordes för Malmös stadskontor 2007 i huvudsak kan antas gälla även nu:

Rapporten **”Segregationens dynamik och planeringens möjligheter”** avsåg att diskutera hur fysisk planering kan minska bostadssegregationen i Malmö. Huvudförfattare var professor Roger Andersson vid Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF), Uppsala universitet.¹⁰

En slutsats i rapporten var att ut- och inflyttning över tid återskapar stadsområdets demografiska och socioekonomiska karaktär. Enklare uttryckt: De som lämnar ett så kallat ”utsatt område” har högre sysselsättning och inkomst än de som stannar kvar. De som bor kvar har samtidigt högre sysselsättning och inkomst än de som flyttar in. Roger Andersson menar att det är viktigt att hålla isär de två begreppen *”boendesegregation”* och *”integration”*. Han menar att det går att tänka sig en situation med hög integrationsnivå (hög nivå vad gäller arbete, inkomst, politiska rättigheter och social acceptans) samtidigt som boendesegregationen är hög, det vill säga att olika sociala och ekonomiska grupper bor mycket åtskilt. Den faktor som kanske främst avgör graden av boendeintegration är enligt Andersson *upplåtelseformer*.

Personer med svensk bakgrund i Malmöregionen bodde i hög utsträckning i egnahem eller bostadsrätt (med undantag för ungdomsåren, ca

Roger Andersson, Institutet för bostads- och urbanforskning, IBF, Uppsala universitet, 2007.

20–30-årsåldern). Personer med utländsk bakgrund bodde i betydligt högre utsträckning i kommunal eller privat hyresrätt. En slutsats här skulle då kunna vara:

Boendesegregationen bekämpas främst genom att förändra upplåtelseformerna i till exempel Rosengård, med en högre andel ägt boende.

Det mest radikala och nytänkande projekt som lanserats för Rosengårds utveckling är i dagsläget "Culture Casbah". I oktober 2016 presenterade MKB, Malmö Kommunala Bostadsbolag, ett 22 våningar högt torn med 200 bostäder och 30 lokaler för affärsverksamhet. Bygget ska göra Rosengård till en del av centrala Malmö och planeras att få cirka 300 ytterligare nya bostäder intill. MKB bildar tillsammans med företagen Heimstaden, Balder och Victoria Park ett gemensamt bolag för att förverkliga det nya landmärket, samtidigt som man förvärvar 1 650 befintliga bostäder i närområdet.

I en intervju i Fastighetsnytt säger Patrik Hall, VD i Hemistaden:

– En positiv utveckling av Rosengård kommer att öka attraktiviteten för Malmö som helhet. Ökad sammankoppling mellan stadens olika delar kommer att bidra till att göra Malmö än mer levande och intressant som bostadsort.

Projektet är en god illustration till den grundläggande skillnaden mellan att "förbättra stadsmiljön i en utsatt miljöprogramförort" och att "förbättra levnadsomständigheterna för utsatta människor i miljöprogrammet".

Med stora investeringar i Rosengård, bättre kollektivtrafik, högre utbud av service och handel samt nya attraktiva bostäder, kan Rosengård utvecklas till en stadsdel med högre attraktivitet och därmed en annan befolkning än den nuvarande. I ett kortare perspektiv kan projektet **öka** rörligheten i Rosengård, genom att de mest resursvaga flyttar därifrån. Med en delvis ny befolkning, med högre grad av det Roger Andersson beskriver som "integration" (arbete, inkomst etcetera) kan på sikt omflyttningen i Rosengård förväntas att **minska**. Väletablerade grupper slår sig ner i stadsdelen som inte längre är "utsatt".

Men grundfrågan är fortfarande: vilket problem avser åtgärder riktade mot "utsatta problemförorter" att lösa? Stadsdelarnas låga fastighetsvärdet eller invånarnas låga inkomster?

Att äga hus

Hus kan hyras tillfälligt av människor eller köpas av människor. Människor som är rika brukar oftare köpa de hus de bor i än människor som är fattiga. Det beror delvis på att de rika helt enkelt har råd, men också på att de vill bli ännu rikare. Liksom att den som äger ett hus har mer att säga till om än den som hyr ett hus (eller del av ett hus).

Denna sanning är dock inte allmän, utan mer tillämpbar i det exotiska landet Sverige än i resten av världen. Under en resa i Sydafrika 2015 besökte jag ett antal kåkstäder i utkanten av staden Port Elisabeth. Vår guide, som själv bodde i ett av de skjul jag besökte förklarade att alla äger sina hus och att de köper och säljer husen när de vill och till vem de vill. Ägarna kan också välja att hyra ut sina egna slumhus eller en del av sin mark till andra människor som har ännu mindre pengar. Dessa hyresgäster har mindre frihet och mer osäkerhet än husens och markens ägare. För att återvända till frågan om upplåtelseformernas betydelse kan sägas att ägandeformen i hög grad påverkar hur husen ser ut. Det kan till och med vara den helt avgörande aspekten.

Hus som bebos av sina ägare brukar ofta byggas till och om och ut. Människor som äger sina hus har ofta mycket att vinna på att vårda och förbättra sina hus. Värdestegringen på ett hus är ofta högre än kostnaden för att byta ut köksinredningen eller göra om garaget till gillestuga. Detta gäller både det egna hemmet eller om man råkar äga ett hotell, ett köpcentrum eller en kontorsfastighet (förutsatt att huset ligger på en någotsånär populär, befolkad, vacker och säker plats – till frågan om stadsplaneringens betydelse kommer vi längre fram i texten).

"Learning from the Townships"

Detta gäller även för den som råkar ha ett hus i en kåkstad. Vissa delar av Port Elisabeths Townships kallas "Beverly Hills" och bebos av mer framgångsrika sydafrikaner – paradoxalt nog av invånarna själva ofta uppdelade i särskilda områden för "blacks", "coloured" och "indians".

Andra delar av Port Elisabeth, de allra fattigaste och eländiga kåkstadsområdena, är i än högre grad kopplade till kontroll över mark. Vid vårt besök visade vår guide på ett lågt beläget område med slarvigt uppställda skjul intill en motorväg. Platsen hade tidigare bebotts av en annan grupp kåkstadsinnevånare. När området översvämmades och de boende evakuerades till en bättre bostättning sattes ett exempel. Guiden, (även han kåkstadsboende) förklarade att han var mycket kritisk till denna nya bostättning:

"These people, they just go there to wait for the next flood. And when it comes, they expect also to be evicted and get a better area for living from the authorities. We do not like it. They are just trying to jump the housing queue."

Avgörande för denna sorts invånarstyrda gentrifiering av slummen är således *upplåtelseformen*. Den kåkstadskille eller -tjej som lyckas slå sig fram här i livet kan investera i sitt eget ägandes hus i slummen och därmed uppgradera en del av slummen till ett välmående villaområde i miniatyr med fin bil på uppfarten. Om han eller hon däremot är hyresgäst i slummen, återstår att flytta någon annanstans, precis som Zlatan gjorde. Slutsatsen här är att gentrifiering är något mycket bra. Stadsdelar som bebos av människor som får det bättre, de blir vackrare, mer populära, säkrare och dyrare stadsdelar som bebos av människor som får det sämre och sämre, de blir mindre populära, säkra och samtidigt mer "billiga" både vad gäller priser och utseende. Det mest tragiska, ur både mänskligt perspektiv och husperspektiv är så kallade *"utsatta stadsdelar"* med en permanent befolkning, det vill säga stadsdelar med låg omflyttning. I sådana stadsdelar får människorna det inte bättre samtidigt som husen står och förfaller – en kombination av social förnedring och kapitalförstöring.

Resonemanget indikerar att före detta statsminister Göran Persson, numera godsägare i Sörmland (med förmodligen en hel del fördelaktiga lån med ränteavdrag hos banken) inte hade helt rätt i alla sammanhang när han varnade för skuldsättningens fasor. Göran Perssons bok från 1997 handlade visserligen om statsfinanserna, med titeln *"Den som är satt i skuld är icke fri: Min berättelse om hur Sverige återfick sunda statsfinanser"* och var, liksom Zlatans bok, skriven i samverkan

med en journalist (Peeter-Jaan Kask). Den populärt spridda missuppfattningen, att hyresboende är särskilt lämpligt för fattiga människor, kan eventuellt ha något litet att göra med denna boks titel. Men åter till upplåtelseformernas betydelse för den urbana utvecklingen: Hus som bebos av hyresgäster kan upplåtas på två olika juridiska sätt.

Att hyra hus – marknadsekonomiskt

Den första sortens hyreshus hyrs ut till ett pris som motsvarar betalningsviljan hos hyresgästen. Det kan vara till exempel kontor eller hyresbostäder i länder med fri prissättning. Många lägenheter i exempelvis centrala London hyrs ut på villkor som kan beskrivas med det ord som i svensk bostadsdebatt intar samma position som benämningen på mörkrets herre i J K Rowlings böcker om Harry Potter. Detta förbjudna ord heter "marknadshyra" och vågar sällan yttras ens av den mest övertygade marknadsekonom. Få debattörer vågar hävda det (egentligen helt naturliga) i en ordning där den som hyr en bostad av någon har rätt att förhandla om priset för bostaden. Detta trots att marknadspriser även i Sverige gäller för hyra av hotellrum, kontorslokaler, butiksytor, festvåningar och sommarstugor. Liksom i Rowlings böcker används istället uttrycket av typen "Ni-vet-vad" eller "Det-som-inte-får-nämnas-vid-namn" i försök att reformera avsaknaden av bostadsmarknad.

Denna ordning, alltså marknadshyra för bostäder, gjorde det möjligt för min då 19-åriga dotter att för några år sedan köpa en enkel flygbiljett till London, gå på ett antal hyresbostadsvisningar och därefter tillsammans med två andra svenskor slå till på en delad trea med litet kök bara några kvarters gångväg från de restauranger de fixat jobb på. Till saken hör att det enda sätt som samma dotter efter gymnasiet lyckades hitta en hyreslägenhet i Stockholm, var via en kompis pappas kompis som hyrde ut en hyreslägenhet på "lösa boliner", alltså inte helt legalt. Ur dotterns perspektiv fungerade Londons marknadsekonomiska system bättre än Stockholms svarta marknad.

Att hyra hus – planekonomiskt

Den andra sortens hyreshus kan, vad juridiken beträffar, kallas semi-socialistisk eller priskontrollerad. Det säger sig självt att om den som äger ett hyreshus, eller bygger ett sådant, inte har kontroll över den hyra som denne kan eller får ta ut, då uppstår ett ekonomiskt glapp. Hyresvärden har inget egentligt intresse av att rusta upp huset, så som man kan göra med en nedgången galleria eller kontorsfastighet, eftersom det inte går att höja hyran till en nivå som motsvarar renoveringskostnaden.

Resultatet kan bli att hyreshus "förfaller". Liknande resultat skulle uppstå om priset för uthyrning av bilar bestämdes i förhandlingar mellan biluthyrarföretag och representanter för "biluthyrarnas förening". Om det "bilhyrande folkets" företrädare var mycket framgångsrika i att sänka biluthyrningspriserna till en nivå som gjorde att "alla" hade råd att hyra en bil, gärna "när som helst", skulle hyrbilarna efterhand bli allt mer rostiga och otvättade och trafikfarliga.

Öppettiderna på kvarvarande biluthyrningsfirmor, för att inte säga kötiderna, skulle efter en tid bli lika skrattretande som på kommunala bostadsförmedlingar i våra större svenska städer. Detta är ganska logiskt egentligen och följer samma logik som hyresregleringen.

Mer intressant är dock att samma ointresse eller skepsis gentemot "upprustning" och "förbättring" av exempelvis Rosengård ofta delas av de boende själva – och detta på *mycket goda grunder*. Detta gäller i hög utsträckning socialt framgångsrika miljonprogramsområden som bebos tillfälligt av personer som, efter några år går vidare i livet, skaffar sig jobb och till inkomsten matchande bostad på annan plats. Det är självfallet utmärkt att det finns ett så kallat "nedgånget" eller "utsatt" bostadsområde relativt centralt i Malmö där man kan hitta en första tillfällig bostad med låga hyror. Ett kraftigt upprustat Rosengård, med marmor i trappuppgångarna, induktionshäll i köket och jacuzzi med massagestrålar i badrummet, skulle för många människor (med i vissa fall även utländsk härkomst) innebära en kraftigt försämrad möjlighet till insteg på den svenska arbetsmarknaden.

Att tvingas bort

Den som har läst Zlatans självbiografi vet att Malmö FF lurade Zlatan på en stor del av övergångssumman till Ajax, på sådär omkring 80 miljoner kronor. En liknande situation gäller Zlatans mamma som, åtminstone enligt tidningsartiklar, bor kvar i Rosengård. Det kapital som Zlatan byggt upp under sin tid i Malmö FF i form av spel-säkerhet, kondition och lyskraft, kapitaliserades av någon annan. Den förhöjda standard, trygghet och attraktivitet som Rosengård eventuellt kan bygga upp genom en hel skur av åtgärdsprogram kommer aldrig Zlatans mamma till del. Det beror på att hon är hyresgäst och inte har kontroll över och inte äger en bostad i en del av denna framtida blomstrande, mångkulturella och spännande stadsdel. Om hon inte framgångsrikt kan bekämpa upprustningen, och inte har möjlighet att köpa sin lägenhet innan en eventuell positiv gentrifieringsprocess inleds, kommer hon att dela samma öde som drabbat en stor del av de konstnärer, hipsters, småföretagare och entusiaster som initierade stadsomvandlingen i först Greenwich Village på Manhattan och därefter i Williamsburg i Brooklyn.

Musiker, ungdomar, gatukonst och alternativbutiker ersattes i båda stadsdelarna av lyxvåningar och etablissemang som Starbucks. In flyttade välavlönade kirurger och finanslejon. Resetidningen Vagabond tecknade i sin specialtidning Weekend i april 2015 ett reportage om stadsdelen Buschwick i Brooklyn med 80 000 invånare, varav 70 procent spansktalande. Här går toppmodeller på partyn i gamla lagerlokaler, grafittiväggarna exploderar, det finns redan 60 gallerier och massor av vintagebutiker och avantgardistiskt mode, restauranger med lokalodlad mat och ett nattliv helt utanför "boxen". I reportaget, signerat Ebba Arnborg, intervjuas galleristen Irina Protopopescu som flyttat sitt galleri från Chelsea på Manhattan:

"Det är många som bott här i hela sitt liv och driver familjeföretag som man inte vill sälja. Många konstnärer går ihop och köper sina hus istället för att hyra dem, för att kunna vara säkra på att kunna stanna kvar."

Med detta hoppas jag ha förklarat vikten av att skilja mellan två saker. Å ena sidan finns det människor som kan röra på sig, å andra sidan finns

det hus som står där de står. Om man inte förstår skillnaden mellan människor och hus, blir det svårt att ställa rätt diagnos och föreskriva en behandling som leder till tillfrisknande. Innan läkaren skriver ut ett recept, måste hen bestämma sig för vem som är patienten – **husen eller människorna**. Det är ju en himmelsvid skillnad mellan att påstå att det är *människorna* i miljonprogrammet det är fel på och att påstå att det är *husen* i miljonprogrammet som är problemet.

Min första diagnos är att människor som har ont om pengar tenderar att (tvingas) bo i dåliga och fula miljonprograms-stadsdelar, köra dåliga bilar och äta skräpmat. Min andra diagnos är att om miljonprogramsområden byggs om till jätteveckra och jättetrevliga stadsdelar, då kommer andra människor än dagens invånare att flytta dit.

3. Ett högermarxistiskt perspektiv på staden

Den fråga som ställs i Boverkets genomgång (*Vad är egentligen syftet med det urbana utvecklingsarbetet?*) kan besvaras så här: Det behövs inga särskilda ekonomiska insatser, stödpaket eller investeringsprogram för att "komma till rätta" med problemet. Helt enkelt eftersom det inte finns något problem.

Miljonprogrammet är varken ett tekniskt, arkitektoniskt eller byggnadsrelaterat problem. Därför behövs det inte heller några nya finurliga smarta tekniska lösningar för energisparande, tilläggsisolering, sopsortering, avlopp, solceller eller dagvattenhantering som är särskilt anpassade för Sveriges sämsta platser.

Det som möjligen är ett problem, är att det i dagsläget finns många företag och experter som hoppas att staten ska stå för ännu en våg av statlig subvention av "förnyelse" av det som i grunden är ett stadsbyggnadsmässigt misslyckande. Staten har som framgått ovan redan gjort ett antal storstadssatsningar där miljardtals kronor har lagts på att skrapa på ytan av ett ej definierat problem.

Således: Inte ännu ett bidrag, inte ännu en subvention, inte ännu ett ytterligare välmenande åtgärds paket för att lindra effekterna av Sveriges genom tiderna mest konsekvent genomförda och vad gäller resultatet mest katastrofala planeringsmisslyckande!

Utgångspunkten för all stadsplanering borde vara att städer finns till för människors och företags skull, inte motsatsen. Därför utgår lösningsförslagen nedan från att erbjuda människor och företag möjligheter att på egen hand och efter egna önskemål skapa förutsättningar för ett bättre liv i en bättre stad, utan på förhand uppsatt facit.

Framställningen nedan är i hög grad grundad på den sorts frihetliga vänsterperspektiv av typen "makten åt folket" och "fantasin till makten" som var vanliga under författarens politiskt förvirrade tonårsperiod. De mer konkreta lösningarna grundar sig dock på normal marknadsekonomisk analys och teori.

Den följande texten kan möjligen karaktäriseras som ett "högermarxistiskt" inlägg. *Högermarxismens* världsåskådning och teoribildning är författarens helt privata projekt, utan några som helst ambitioner att rekrytera anhängare. Den går ut på att kombinera vänsterns (föregivna) ambition att ge mer makt åt de maktlösa, med högerns ibland rörande förhoppning om att allt löser sig om man låter allting vara och inte tar några beslut. I korthet: För att verkligen kunna ge frihet till de maktlösa, bör politiker tillämpa en konsekvent och radikal form av marknadsekonomi.

Stadsplanering är en betydligt mer komplex fråga än de flesta politiska ideologer skulle önska. Därför är det bättre att se på politiken som en uppsättning praktiska verktyg för att uppnå vissa mer allmänt formulerade mål snarare än att vinna partipolitiska poäng. För att kunna diskutera framtiden är det dock praktiskt att ta sitt avstamp i historien. Vi börjar därför med att diskutera vad som är *problemet* med miljonprogrammet, och vad som skapade problemet. Ett syfte med analysen kan vara att undvika att upprepa det som skapade problemet.

Om platser och stadsmiljöer

En enkel sanning är att miljonprogrammets hus ligger på fel platser och i en stadsmiljö som inte är populär. Människor som har möjlighet att flytta därifrån flyttar därifrån. Det är alltså inte människorna – de som på ett nedlåtande och snudd på rasistiskt sätt brukar beskrivas som "invandrare" – som är problemet. Det sätt som miljonprogrammet planerades på är problemet, liksom hur det ägs och förvaltas.

Miljonprogrammets hus och ödsliga omgivning är det byggda resultatet av ett av det moderna Sveriges mest lyckade storskaliga visionära samhällsbyggnads-projekt. En vision betyder ju att någon, helt utan försäkringar om möjligheten att lyckas, sätter upp ett mer eller mindre realistiskt mål och sedan bestämmer sig för att genomföra det. John F Kennedys tal till den amerikanska kongressen den 25 maj 1961 om att placera en människa på månen innan 1960-talets utgång är ett bra exempel. Amerikanerna lyckades genomföra sin vision med ett halvårs marginal i och med Neil Armstrongs månpromenad den 20 juli 1969.

På ett liknande sätt lyckades den svenska planeringsapparaten mellan 1965 och 1974 placera ut en miljon (plus en marginal på 6 000) bostäder på jungfrulig mark i stadernas ytterkanter. Byggnaderna skedde efter den vision om en stadslös urbanisering som redan hade införts i efterkrigstidens planlagstiftning. Denna gick ut på att undvika den klassiska stadens blandning av arbetsplatser, bostäder, service, utbildning och nöje. Visionen var att ersätta den klassiska stadens myllrande och ibland bullriga och hälsovådliga gator och gatukorsningar med rationella och säkra planskilda korsningar, återvändsgator och vändplaner.¹¹

I stället för en kontinuerlig stad med blandade funktioner där folk kunde mötas längs stora huvudgator med torg byggdes transportleder som låg isolerade ute i skogen och isolerade bebyggelseöar där det ofta bara fanns bostäder, skola, dagis och ett fåtal små butiker. Det blev ingen riktig stad.

Ett helt igenom lyckat projekt

Som projekt betraktat är det svenska förortsbyggandet dock ett imponerande exempel på politisk dådkraft och statsmaktens förmåga att driva samhällsutvecklingen i en ny riktning. Vad gäller projektets komplexitet och dess långsiktiga ekonomiska/sociala konsekvenser kan genomförandet troligen bara jämföras med de hårdhänt genomdrivna jordreformer som banade väg för Sveriges relativt snabba industrialisering: 1757 års

beslut om "storskifte", 1807 års "enskifte" och 1827 års "laga skifte" där principen om att sammanföra all jordbruksmark inom ett område till en enda markägare stadfästes.

Både förortsbyggandet och skiftesreformerna byggde på en rationell analys av produktions- och transportsystem och drevs igenom utan större hänsyn till befolkningens önskemål eller protester. Om godsherrn, juristen, politikern och militären Rutger Macklean (1742–1816) kan sägas vara jordreformernas initiatör och fader, kan det svenska förortsbyggandet sägas vara ett resultat av ett antal individer. Arkitekten Uno Åhrén (1897–1977) introducerade till exempel modernismens grundtanke om att ersätta den kontinuerliga blandade staden med isolerade bostadsenheter åtskilda av grönområden eller transportsystem. Arkitekten Sune Lindström (1906–1989) utarbetade på Chalmers de "Riktlinjer för stadsplanering med hänsyn till trafiksäkerhet", populärt kallat SCAFT-systemet, där gatunätet frigjordes från bebyggelsen.¹²

Det byggda resultatet av dessa två vågor av samhällsordning är det vi ser på den svenska landsbygden och i de flesta miljonprogramsområden. Bondgårdar flyttades ut från den gamla bygemenskapen och ligger numera rationellt utplacerade i mitten av de egna jordägarna. Bostäder, kontor, universitet och handelsplatser har sedan andra världskrigets slut utplacerats i funktionellt specialiserade områden utanför den gamla stadsgemenskapen, sammanlänkade av trafikleder och spårvägar. De rationella bostadsområden som modernismen ville åstadkomma liknar samtidigt i hög grad den gamla bondbyn till struktur och innehåll: en liten bebyggelseansamling med ett ofta tynande centrum för service, grundskola och butik.

Jordreformerna kan betraktas som logiska ur produktionsperspektiv: Placera bondens hus närmast all jordbruksmark så att jordbruket kan drivas rationellt! En viktig bieffekt var att "överflödiga" bondsöner inte längre kunde tilldelas (allt mindre och allt mer uppsplittrade) marktegar och

¹¹ Nutida engelsk samhällsplanering, Otto Danneskiöld-Samsøe, Forum, 1945.

¹² Bostadssociala utredningen, ordförande: Bertil Nyström, sekreterare: Alf Johansson, medarbetare: Uno Åhrén, Gun-

nar Myrdal, Sven Wallander, Olle Engkvist, Sigurd Westholm, Jöran Curman, Per Holm, C-F Ahlberg, Göran Sidenblad, Slutbetänkande D1, 1946, Slutbetänkande D2, 1947.

därmed mer eller mindre tvingades att söka sin utkomst i framväxande städer och i bruksorter.

Huvudpoängen är att det förändrade regelverket var logiskt i förhållande till både geografi och produktionssätt. Den agrara produktionen effektiviserades, med utgångspunkt från verksamhetens art och platsens organisering. Reformerna föregick och underlättade den utveckling som drevs fram av ny teknik och ökad arbetsdelning.

Geografi och produktionssystem

Även den modernistiska planeringsreformen byggde på en logik mellan geografi och produktionssystem. För specialiserade bostadsbygnadsbolag, universitetsbyggare, handelsplatsutvecklare och producenter av kontors- och industriområden fungerade det nya regelverket utmärkt. Principen om "var sak på sin plats" gav en rationell byggprocess, medgav större fastighetsinnehav än den gamla kvartersstaden, förenklade förvaltningen och gjorde det möjligt att reservera expansionsytor för tillkommande industri, handel och utbildningslokaler.

Befolkningen slapp också att bo vägg i vägg med rykande fabriker när lägenheter byggdes långt ifrån produktionens platser. Den viktigaste faktorn var dock transporttekniken: genom att avskaffa den traditionella stadsgatan där bilar, busar och lastbilar rörde sig igenom och i mitten av bebyggelsen kunde fordonens egen logik ge form åt en ny stadsform: separata bebyggelseenklaver sammankopplade med snabba motorleder och spår.

Båda dessa reformer kan ses som logiska under framväxten av ett modernt industrisamhälle byggt på fabriken och det löpande bandets logik. Här följer några citat från framstående aktörer från den tid då det begav sig. Redan 1935 rekommenderade den bostadssociala utredningen att man skulle bygga lamellhusområden med lägenheter i 3–4 våningar. Riktlinjerna till utredningen drogs upp av nationalekonomen Gunnar Myrdal och den funktionalistiske arkitekten Uno Åhrén. År 1931 skrev Myrdal:

"En uppfostran av allmänheten till att vänja sig vid nya och mer rationella bostadsformer är en kostsam och äventyrlig spekulering som icke kan komma ifråga under närvarande förhållanden (det

vill säga: med marknadsekonomi i byggandet, Jerker Söderlinds anm.). Och allmänheten anpassar naturligtvis sin smak och sina behov till den art av bostäder, som så erbjudes.

Ett offentligt bostadsbyggande kunde däremot ta risker och räkna på längre sikt; (det vill säga: där staten ger pengarna till bostadsbolagen, Jerker Söderlinds anm.) den kunde gå in för rationella lösningar och inrikta sig på att gradvis vänja människorna att bo praktiskt, uppfostra dem till en från deras egen synpunkt riktigt inställd bostads efterfrågan. Konsumtionen behöver faktiskt styras i konsumentens eget intresse. Människor måste vänjas vid att borsta tänderna och äta tomat, innan de komma att uppskatta det slagets konsumtion, och likadant är det med förnuftigt anordnade bostäder."

4. Så vad gör vi nu?

Så långt historien. Men nu sitter vi här med ett regelverk för stadsbyggande och ett stadslandskap som allt sämre motsvarar dagens produktions- och konsumtionsmönster. Bara för att ta ett exempel: För en bil som kostar 300 000 kronor i inköp fördelar sig kostnaderna i tre lika stora delar: 100 000 för att konstruera och designa, lika mycket för att bygga och den sista tredjedelen för marknadsföring och försäljning. Av tre stycken "bilarbetare" är en person ingenjör eller formgivare, en annan försäljare och bara den sista i egentlig mening industriarbetare. Arbetslivet utspelar sig i allt högre grad under andra villkor än de som motiverade uppförandet av isolerade industriområden på säkert skyddsavstånd från bostäder. Samtidigt hänger modernismens regelverk och planeringslogik i hög utsträckning kvar, i form av specialiserade kontorsområden och campusområden i våra städers utkanter, trots att dessa inte har minsta tillstymmelse till fabrikskorstenar eller skrymmande råvarulager.

På samma sätt har verkligheten sprungit ifrån de modernistiska planerarnas lilla bygemenskap i det som på planerarspråk kallades "neighbourhood unit", den grannskapsenhet i vilken de boende skulle känna lokal samhörighet, där hemmafruarna skulle göra sina inköp i den lokala butiken (Konsum eller ICA!), där barnen skulle gå till det obligatoriskt anvisade daghemmet och den lokala skolan och där invånarna under kvällar

och helger skulle mötas i den lokala fritidsanläggningen med bibliotek, kyrka, fritidsgård och ibland även ett kommunalt drivet badhus.

Praktiskt taget allt talar emot ett bevarande av den stadsform som uppfördes under de svenska rekordåren – det miljonprogramsbygge som helt felaktigt ses som orsaken till låg förvärvsfrekvens hos stora grupper av invånare, inte minst med annan härkomst än så kallat "svensk".

Det fria skolvalet, allt fler yrkesarbetande kvinnor, internetrevolutionens upplösning av bundenheten till en viss plats, möjligheten att ta bilen till mer välsorterade butiker än de lokala, högre köpkraft och därmed högre anspråk på bostadens omgivning – och säkert hundra andra faktorer – gör att miljonprogrammet idag helt enkelt används av de som inte har råd att bo någon annanstans. I vissa fall, kanske vad gäller Zlatans mamma som rimligen borde kunna få ett handlån av sin son för att hitta en annan plats att bo på, bor människor dock kvar eftersom det är den plats där de har upparbetade sociala kontakter, alltså vänner och bekanta. Alla regler har sina undantag.

Hus gör inte människor fattiga

Men regeln säger dock att den som är fattig kör en gammal rostig Volvo eller har ingen bil alls. Den som är arbetslös handlar på loppis medan den som förvaltar pensionsfonder kan kosta på sig en shoppinghelg till London. Detta är den kanske viktigaste missuppfattningen om miljonprogrammets problematik: att det skulle vara *husen* eller *stadsdelarna* i sig som skapar eller orsakar arbetslöshet och därmed fattigdom och utanförskap. Att bebyggelsen på grund av sin modernistiska design, med mörka gångtunnlar och avsaknad av riktiga gator med normal genomfartstrafik, skapar otrygghet och förhindrar framväxten av en levande stadsmiljö av den typ som byggdes före 1930-talet, det är en annan aspekt.

På samma sätt som de gamla mekaniska räknesnurrorna från industrialismens period har ersatts av programbaserade räkneapparater (nedladdningsbara applikationer) är tiden mer än mogen att ersätta miljonprogrammets hårdvara och operativsystem med ett operativsystem som motsvarar dagens postindustriella period – om-

växlande definierat som tjänstesamhälle, informationssamhälle eller kunskapssamhälle. Med *hårdvara* menas här de fysiskt påtagliga delarna av en stad, som utformning av hus, gator, torg, transportsystem. Med *operativsystem* menas här de regler och juridiska och ekonomiska styrsystem som kan användas för att reglera och styra en stads utveckling.

Stadens hårdvara

Den modernistiska stadsplaneringen avskaffade och förbjöd i princip den traditionella blandade, täta och kontinuerligt växande stadsmassan. I dess ställe kom å ena sidan separata bostads- och arbetsområden, å andra sidan ett trafiksystem (spår och inte minst trafikleder) som löpte helt fritt och utanför den funktionsspecialiserade bebyggelsen. Det kan ses som en historiens ironi att de platser, de geografiskt definierade markområden, som planlades före den modernistiska perioden idag är de som betingar de högsta värdena på fastighetsmarknaden. Såväl bostäder som kontor och butikslokaler som befinner sig i våra städers äldre delar – de medeltida kärnorna och de täta rutnätsplanerade stadskvarteren från 1600–1800-talet används (eller bebos) idag av de mest köpstarka aktörerna. Detta gäller både hushåll, företag och handlare.

Priserna på till exempel bostäder är högst i innerstädernas högexploaterade stenstadskvarter och i de egnahemsområden som planlades före sekelskiftet, ofta med individuellt utformade byggnader och en arkitektur som är raka motsatsen till 1960-talets (eller för den delen dagens nymodernistiska kartong-fyrkantiga) enhetlighet. Den traditionella, blandade, relativt täta och funktionellt mångfacetterade stad som byggdes före modernismen motsvarar, märkligt nog, bättre än modernismens förortsbyggande de krav som dagens produktions- och konsumtionsmönster ställer.

Stadens mjukvara

Det gemensamma draget i den förmodernistiska stadsplaneringen var att regelverket var mycket exakt men samtidigt bara reglerade ett fåtal hårdvarurelaterade aspekter: gators och torgs placering och dragning, byggnaders placering på tomterna och ibland deras höjd. Planeringen skapade en strikt spelplan för olika privata aktörer, utan att

gå in på detaljer. Den modernistiska planeringen reglerade även områdets och enskilda byggnaders innehåll, det som skulle kunna kallas stadens "mjukvara". Denna planeringslogik lever kvar i de juridiska verktyg som styr dagens byggande. När en ny byggnad ska uppföras idag krävs det som kallas en "detaljplan", vilken fastställer både byggnadens detaljerade utformning och föreskriver dess användning och ändamål. Medan det gamla regelverket nöjde sig med att säga att "här kan man bygga hus som får vara till exempel 18 meter höga" säger det nya regelverket att "här ska det byggas ett köpcentrum med så och så många kvadratmeter och med den och den sortens fasader". Till denna detaljstyrning hör att planeringslogiken och fördelningen av mark fortfarande ofta följer den modernistiska logiken, där ett bostadsbyggnadsföretag ges rätt att bebygga en sorts markområde, medan ett kontorsbyggnadsföretag ges markanvisning till ett annat område. Detta är särskilt tydligt när det gäller handelsplatser.

Den under 1900-talet politiskt styrda specialiseringen i olika områden har ersatts av de privata aktörernas sub-optimering av staden: en firma som specialiserar sig på att "bygga attraktiva handelsplatser" kan av naturliga skäl inte bidra till byggandet av en blandad stadsmiljö. Vi får då en sorts privat-driven modernism, där avsaknaden av en gemensam stadsplan, av den typ som ritades under 1800-talet, gör att enskilda aktörer bygger små stadsfragment på sina egna små och ofta isolerade markområden. Det blir ingen riktig stad, eftersom det inte finns någon dirigent, bara enskilda solonummer.

Summaring: Mission completed!

Miljonprogrammets bostadsområden har blivit precis *det de var avsedda att bli* – områden för boende, lokal konsumtion och reproduktion. Det, återigen ironiska, är att de miljonprogramsområden som är minst attraktiva och därmed befolkas av de ekonomiskt svagaste grupperna i samhället, är de som bäst uppfyller den modernistiska visionen om lokal gemenskap. I lägenhetsområden med en befolkning där kvinnorna ofta har en svag ställning, där "hemmafrun" fortfarande är en

realitet och hon inte har tillgång till egen bil eller körkort, där handlar man på närbutiken istället för på den stora externa handelsplatsen och där man umgås i den lokala föreningen istället för att åka in till stadens centrum med alla dess lockelser och det brusande stadsliv som modernisterna såg som ett hot och en fara.

Frågan är nu vilka åtgärder som bäst kan underlätta livet för de som har minst pengar, lägst utbildning, svårast att skaffa jobb och kontakter? Självfallet förstärker miljonprogrammets geografiska utformning befolkningens isolering, samtidigt som det underlättar känslan av "gemenskap" inom den egna gruppen.

5. Folkets folkhem

När barfotaekonomen – och sedermera rådgivaren till Världsbanken – Hernando de Soto analyserar världsfattigdomen ligger fokus inte på det som arkitekter och stadsplanerare gillar att träta om – om gator ska vara raka eller kurviga, husen höga eller låga, taken spetsiga eller platta, fasaderna klassiska eller modernistiska. De Soto säger i korthet att avsaknaden av äganderätt till fastigheter, alltså både hus och mark, förhindrar ekonomisk utveckling enligt det klassiska europeiska och amerikanska receptet: belåna din egen ägandes jordbruksmark eller ditt hus för att investera i nya djur, fordon, lokaler, råvaror eller maskiner (från skördetröskor till datorer).¹³

I sin bok "The Mystery of Capital" förespråkar de Soto ett småskaligt, lokalt ägande som väg ut ur fattigdom och beroende. Parallellen är tydlig till Grameen Bank, grundad av Muhammad Yunus, mottagare av Nobels fredspris 2006, där mikro-krediter till främst kvinnliga företagare ses som ett alternativ till dagens centralstyrda och ofta korruptionsdrabbade biståndsprogram.

Så, hur ska vi ha det, i det nya folkhemmet, byggt på grunderna av 1900-talets urbanistiska magplask? Låt oss för en stund bortse från den bortförklaring som går ut på att skylla miljonprogrammets impopularitet på illvilliga borgerliga innerstadsskribenters nedsättande skrivelser – som att till exempel Skärholmens dåliga image skulle kunna förklaras av några kritiska kommentarer av

---

¹³ Hernando de Soto, *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*, Basic Books, 2003.

Lars Gyllensten på Dagens Nyheters kultursida i samband med Skärholmens invigning. En sådan förenklad bild av journalistikens makt över verkligheten har knappt ens en blåögd förstatersinselev på journalisthögskolan.

Låt oss i stället betrakta den verklighet som kan beskrivas med siffror, statistik och flyttmönster. Det är och förblir ett faktum att personer med hög inkomst i mycket låg utsträckning flyttar till Skärholmen – men i högre utsträckning till Östermalm. Varken stadsplanerare, politiker, artister, biltillverkare eller mode-designers kan i långa loppet skylla avsaknad av framgång och popularitet på illvilliga recensenter.

Att lokala boendegrupper motarbetar förtätningar och ombyggnader i sina bostadsområden är ju – om vi erkänner ägandets centrala roll – helt logiskt. Framgångsrik upprustning ökar attraktiviteten och driver på sikt upp hyrorna. Byggs nya hus på områdenas överstora parkerings- eller grösytor försämras utsikt och lekplatser medan vinsten hamnar på de stora byggbolagens konton. Den fråga de boende ställer sig är den klassiska: "What's in it for us?".

Folkhemmet – från NIMBY till DOBYDO

En helt annan framtid tecknar sig om en motsvarighet till Grameen Bank skulle ha etablerat sig i till exempel Husby i Stockholm. Jämför med skiftesreformerna i jordbruket under 1700- och 1800-talet som samlade ihop opraktiskt små odlingsmarker till en stor markbit kring den egna gården. Skiftesreformerna gav de självägande bönderna incitament till rationell produktion, alltså makt baserad på äganderätt till jord och hus.

Bostadsrättsföreningar i Husby skulle ha allt att vinna på massiva förbättringar som nya kåkar vägg i vägg med den egna bostaden, fastighets- och värdehöjande parker, butiker, sportanläggningar. En andra våg av byggande i miljonprogrammet, inte finansierat via stora byggbolags bankkontakter, utan genom en "Folkets Bank" skulle som sannolik biprodukt troligen även ge en folkligare arkitektur. Ett problem är dock att "folket" i gemen, särskilt de som inte tillhör den urbana designintresserade medelklassen eller den förfinade och kulturbärande egnahemsägarklassen, tenderar att ha "dålig smak". Vad som är god smak inom arkitekturen definieras ju som alla vet

av de som har gått en utbildning i arkitektur eller design. En sådan utveckling är samtidigt ett mar-drömsscenario för dagens jetset-arkitekter, med det egna formspråkets publicering i internationella arkitekturmagasin som främsta drivkraft.

Dagens centraliserade upphandlingar ger ju möjlighet för garanterat "godsmak-certifierade" arkitekter och formgivare att i en andra omgång utforma ännu nyare utopiska framtider i miljonprogrammets postutopiska verklighet. Risker är överhängande att om detta gemena folk självständigt och utan professionell kompetens fick besluta om framtiden skulle säga något i stil med den man från Irak som vid en workshop om Rinkeby som jag deltog i för några år sedan förklarade:

"Ja, om vi i Rinkeby fick bestämma om hur man skulle bygga. Då vet jag precis hur det skulle bli. Vi skulle göra om allting. Det skulle bli bazarer och minareter och gränder med kaféer och butiker överallt. Det skulle bli som i Bagdad. Ja, alltså, innan amerikanerna kom och bombade (skratt)..."

Protester mot nytt byggande – sammanfattat i akronymen NIMBY (Not In My Back Yard) – skulle med det gemena folket vid ratten vändas till sin motsats. Husbyborna skulle då få samma initiativrätt att ansöka om bygglov på sin egen ägnade mark som medelklassen har på sin egna svenska villatomt (alltså en sådan som jag). Det skulle också öppna upp för allsköns avstyckningar och tillbyggnader och påbyggnader som fullständigt uttraderade miljonprogrammets bidrag till det svenska byggnadsarvet. Den nya akronymen kunde bli DOBYDO (Develop Our Back Yard Democratically Organized). Det skulle kunna kallas "social rättvisa". Eller "borgerlig egoism". Välj själv. Och utgå från att du just nu bor i Husby.

Grundfrågan återstår:

VEM skall ges rätt och möjlighet, makt och inflytande, ansvar och beslutanderätt över Husbys och övriga stadsdelars omvandling? Det är inte bara VAD som byggs som är viktigt – utan i lika grad av VEM. Antag att det var möjligt att genomföra en skiftesreform kring Järvafältet. Ägande och makt skulle då omdistribueras med vissa likheter till de svenska jordbruksreformerna under 1700- och 1800-talet. Antag också att Husbys

invånare genom juridiska förändringar gavs samma rätt att investera i – och besluta om – sitt boende som gårdagens och dagens villaägare. Vad skulle då hända?

Folkhemmet – en marxistisk snabbanalys

Vi talar här återigen om makt och pengar, inte om arkitektur och form. Den maktsituation som skapade "problemet miljonprogrammet" är intimt förknippat med ett specifikt ekonomiskt system (Marx skulle ha använt ordet "produktionssystem"). För att ta detta mycket kort: 1960-talets bostadsbrist skapades av staten själv genom att hyrorna låsts vid andra världskrigets nivå och att nybyggnationen styrdes av årliga kvoter. När människor fick mer pengar i plånböckerna efterfrågade de större bostäder. I stället för att gå tillbaka till den marknadsekonomi som rått före 1939 – privat finansiering av bostäder och fri hyressättning – tog staten, mycket förenklat, en del av människors skattepengar och gav till stora byggbolag i form av billiga lån. Vi fick ett byggande styrt av centrala regler – inte av enskilda människors och företags önskningskrav, efterfrågan, krav och preferenser.

Folkhemmet – en marknadsekonomisk snabbanalys

Ekonomiska och juridiska skillnader är svåra att fästa på bild. Men de manifesterar sig genom skillnader i bebyggelsens tillkomsthistoria. För att förenkla frågan: Om jag betalar för något med egna pengar kan jag också ställa krav (till exempel på en bostadsrätt, en middag på en restaurang). Om jag får något "gratis" (som betalas via skattsedeln – ett hyreskontrakt, en måltid på matbispisningen i skolan) är det avsevärt svårare att kunna ställa krav.

Stadsdelar byggda före andra världskriget skiljer sig på en avgörande punkt från miljonprogrammet: Ägandet var fördelat och privat. Många hus byggdes av användarna själva. Den klassiska stadens "metod" var marknadsekonomi, där byggandet anpassades till efterfråga och betalningsvilja/betalningsmöjlighet. Miljonprogrammets "metod" var planekonomi, där centrala beslutsfattare beslutade "åt folket". Är detta en framgångsrik metod, värd att upprepa när nu miljonprogrammet ska förnyas?

Arbetsmarknadens klassiska motsättning mellan "arbete och kapital" motsvaras i byggandets värld av motsättningen mellan "fastighetsägare och hyresgäst". Men förhandlingsutrymmet är mer begränsat. Det är ofta lättare att byta jobb, ändra lön och arbetstid än att flytta. Och om hyrorna är låsta till en viss nivå, som de ofta är idag, ger det negativa incitament till att vårda och upp-rusta ett fastighetsbestånd bestående av hyreslägenheter. Om hyrorna är fria, alltså sätts enligt principen utbud – efterfrågan, alltså det system som används när man hyr en bil (det vill säga marknadshyra) så ger det starka incitament att sköta och rusta upp de hus man äger. Det är därför som firmor som hyr ut bilar ofta försöker hålla bilarna i gott skick – för att kunderna ska vilja hyra deras bilar. Men så fungerar det nu inte i hyresbostädernas värld. Till skillnad alltså, mot fastighetsbestånd som ägs av sina brukare, av villa- eller bostadsrättsägare.

Folkhemmet – som Saltsjöbadsavtal

Att, som en del debattörer, helt avskrika hyreslägenheter och allmännytta som en passerad och opraktisk boendeform är enkelt. Men låt oss här göra antagandet att det faktiskt finns fördelar och även ett starkt politiskt stöd för ett boende som inte bygger på privat ägande. Liksom att det faktiskt finns människor som inte vill bygga eller bo i ett folkhem i folkets eget ägo. Moderaterna i Stockholms stad drog redan 2008 i handbromsen i sitt ideologiskt motiverade projekt som av någon anledning i media kommit att kallas "utförsäljning av allmännyttan" (när det rent språkligt mer korrekta hade varit "försäljning av allmännyttan").

Hur som helst. Situationen kräver praktiska lösningar av ett reellt problem, snarare än ett krig mellan ideologiskt renläriga strategier som återigen förvandlar miljonprogrammets invånare till slagträn i den partipolitiska bataljen.

Skulle det, i denna situation, vara möjligt att hitta en motsvarighet till arbetsmarknadens "Saltsjöbadsavtal", som placerar fastighetsägare och hyresgäster i, bildligt talat, samma båt?

Låt oss börja med den fysiska strukturen och där-efter utgå ifrån att Svenska Bostäder och andra representanter för den "allmänna nyttan" har kommit för att stanna.

1) Stadsplan

Börja med en ny stadsplan, av den typ som gjorts av Svenska Bostäder i Husby. Men förtydliga markägandets struktur och fördelning. Bestäm först vilken mark som tillhör det offentliga rummet – gator, torg, parker. Den marken ansvarar ägaren för – i detta fall Stockholms kommun. Resten av marken delas upp i olika fastigheter, kvarter som rymmer både bostadshus och övrig obebyggd mark, som överstora parkeringar och gräsfält. De "tomrum" som omger dagens bostadshus tillfaller bostadshusens juridiska ägare, på samma sätt som skiftesreformerna gav bönderna äganderätt till all mark runt den egna gården.

Denna operation är även möjlig att genomföra i det relativt centralt belägna Rosengård i Malmö. Det är mindre realistiskt i bostadsområden som placerats på ett närmast outhärdligt långt avstånd från den gamla staden, som bebyggelsen kring Rymdtorget i Bergsjön närmare en mil från Göteborgs centralstation. Liksom fallet är med regler, går inte heller alla recept att tillämpa överallt och på samtliga patienter.

2) Ägare

De nya ägarna till dessa kvarter, om de ligger någorlunda centralt, vackert eller nära ett kapacitetsstarkt kollektivtrafikstråk, ges då rätt att både riva och bygga nya hus inom kvarterets gräns. Samma initiativrätt till förändring som villaägaren på Rådjursvägen 10 i Nacka har idag. Om nya hus byggs är det således ägarna till kvarteret som tillgodoräknar sig vinsten. Precis som när en villatomt avstyckas för att bygga nytt. Ombyggnad och tillbyggnad kan ske kvarter för kvarter, av flera mindre byggfirmor, som i den traditionella staden där hus av olika ålder, utseende och funktion blandas. Inte enligt miljonprogrammets metod – där allt byggdes likadant och samtidigt av ett enda stort bolag.

Men, vem ska nu äga dessa nya kvarter? Omvandling till bostadsrätt har sina poänger men kan samtidigt lätt förvandla hyresgäster till "bostads-egoister". Få bostadsrättsföreningar är i praktiken beredda att betala för dyra upprustningar av gator och torg, omgivande parker och offentliga rum, eftersom vinsten i form av trevligare boende och värdestegring är osäker och långsiktig.

Svenska Bostäders sympatiska förslag att bygga om gångbroar och kulvertar till vanliga stadsgator och rusta upp torg och parker skulle troligen falla – om bolaget enbart ägde den mark som konstituerar det offentliga rummet.

Svenska Bostäder skulle i detta scenario inte ha några som helst ekonomiska incitament att bygga om stadsmiljön, eftersom vinsten av alla förbättringar skulle tillfalla ägarna av de enskilda husen, inte Svenska Bostäder.

Folkhemmet – ägande enligt "fifty-fifty"

Låt oss därför diskutera en ny form av gemensamt ägande. Inför en ny boendeform – ett melanting mellan hyresrätt och äganderätt. Dagens hyresgäst köper 51 procent av sin lägenhet från Svenska Bostäder som behåller 49 procent. De boende får majoritet i ägandeföreningen och kan exempelvis stoppa "lyxrenoveringar". Samtidigt får de boende ett ekonomiskt egenintresse av ett bra underhåll – självklart svagare än i en bostadsrättsförening, men i alla fall.

Med en insats på 51 procent skulle dagens hyra kunna sänkas till en lägre serviceavgift baserad på självkostnad. När den boende flyttar säljs lägenheten och ägarna – alltså både den boende och Svenska Bostäder delar i princip "fifty-fifty" på uppkommen vinst eller förlust. Den nya boende, låt oss kalla denne för "hyresägaren", köper alltså 51 procent av ägandet till bostaden, till marknadsvärde. Modellen ger både boende och Svenska Bostäder positiva incitament:

Svenska Bostäder får ett ekonomiskt intresse av att investera i en attraktiv stadsmiljö, vilket kan höja värdet på alla lägenheter. Det får även de boende. Samtidigt riskerar inte boende med lägre inkomst att slängas ut ur sitt hem om de inte kan betala (en vanlig invändning mot omvandling till bostadsrätt – särskilt i dessa finansiellt osäkra tider). Dagens situation, där företaget har alla trumf på hand, ersätts av maktindelning.

Enskilda hus kan då byggas om successivt, småskaligt, fantasifullt – eller för den delen "fult". Alltså efter de boendes önsknings, inte efter en centralistisk generalplan. Samtidigt kan den övergripande strukturen, offentlig miljö, gatunät och torg, upprustas av en ekonomiskt stark och professionell aktör – i detta fall Svenska Bostäder.

Med boende och företag placerade i samma båt uppstår självklart nya problem. En given invändning är att detta är en korporativistisk modell som påtvingar de boende en form av "klass-samarbete". Aldrig mer kan de boende i Husby arrangera demonstrationer – eftersom de själva står för en stor del av alla beslut och investeringar. Detta stämmer.

Men alla vi andra, alla vi nya moderater och fräscha socialdemokrater som trängs i den politiska mitten och faktiskt tror på politik som det möjligas konst, vi borde kunna sätta oss tillsammans och lära av historien. För ibland är samarbete faktiskt bättre än konflikter. Det mest lysande exemplet är självklart 1937 års Saltsjöbadsavtal mellan arbete och kapital. En kompromiss byggd på makt-delning som skapade fred på den svenska arbetsmarknaden och banade väg för Sveriges långvariga ekonomisk tillväxt.

Ett liknande avtal i miljonprogrammet skulle kunna ges namnet "Husbyavtalet". Det skulle överlåta åt miljonprogrammets boende och ägare att ta hand om sitt gemensamma problem. Saltsjöbadens tanke om att "sitta i samma båt" skulle på förortssvenska, alltså på Järvafältet, kunna ges den lite uppdaterade formuleringen att "ratta samma flygplan". För nog behövs det lite mer "lyft" i Järvalyftet?

6. Epilog

De två modeller som här diskuterats – rent "självvägande" och "blandekonomi" – behöver inte ställas emot varandra. Illusionen om att det skulle finnas en "den enda vägens politik" har i det civiliserade Sverige förkastats till både höger och vänster. Grundtanken här är att förändringar i miljonprogrammet inte bör göras efter en och samma mall, samt att frågor om ägande är nog så viktiga som frågor som gator, arkitektur, energi och service.

Den fråga som nu kan ställas kan både tolkas som rent retorisk eller rent bokstavig, såväl ideologisk som rent praktisk. Den kan också besvaras på dessa två helt skilda sätt:

På vilket sätt är det en vänsterståndpunkt att förespråka en situation med fortsatt makt- och egendomslösa hyresgäster framför en framtid med självbestämmande och självvägande bostadsägare?

1968 var parollen på gatorna "Power To The People".

Är dagens paroll "Bevara Folket Egendomslost – Särskilt Invandrarna"?

Vad hade Karl Marx sagt?

Och vad säger Zlatan? Och vad tycker hans mamma?

Referenser

Arnstberg, K-O, Miljonprogrammet, Carlsson bokförlag, 2000.

Bostadssociala utredningen, ordförande: Bertil Nyström, sekreterare: Alf Johansson, medarbetare: Uno Åhrén, Gunnar Myrdal, Sven Wallander, Olle Engkvist, Sigurd Westholm, Jöran Curman, Per Holm, C-F Ahlberg, Göran Sidenbladh, Slutbetänkande D1, 1946, Slutbetänkande D2, 1947.

Boverket, Förutsättningar för ökat småhusbyggande i storstadsregionerna, delrapport 1, Rapport 2014:24.

Boverket, Urbant utvecklingsarbete – delrapportering av regeringsuppdrag (2013:6)

Danneskiold-Samsoe, O. Nutida engelsk samhällsplanering, Forum, 1945.

Fastighetsägarna, NCC, Swedbank, Hur vill unga i Stockholm bo i framtiden, enkät och rapport av konsultföretaget United Minds, 2014.

Gardebring, A. Mer förort i förorten, nätverket Yimbys blogg, 2008.

Gullberg, A., City – drömmen om ett nytt hjärta, Stockholmia förlag, 2001–2003.

Hall, T., Rekordåren: en epok i svenskt bostadsbyggande, 1999.

Hernando de Soto, The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else, Basic Books, 2003.

Lind, H. Hur skulle en fri hyresmarknad fungera: Om tänkbara problem och kompletterande regelverk, Stockholm: Avdelningen för bygg- och fastighetsekonomi vid KTH, 1995.

Miljonprogrammet – utveckla eller avveckla? Formas fokuserar, 2012

Regionplan för Stockholm 1966/67.

Rosengård! Strategier för hållbar utveckling i en stadsdel, Dialog-pm2008:1, Malmö stadsbyggnads-kontor.

SBAB, Så vill unga bo, enkät och rapport av konsultföretaget Cint, 2014.

Segregationens dynamik och planeringens möjligheter”, Roger Andersson, Institutet för bostads- och urbanforskning, IBF, Uppsala universitet, 2007.

Strehlenert, C., Sten Thoors Innerstad, en granskning av akutella problem vid innerstadens förnyelse, HSB:s Riksförbund, 1960.

Söderlind, J. och Per Skoglund, Stockholms satelliter, Rekordåren 1960–1979, Byggförlaget, 2000.

Thafvelin, H. Stockholm City, kritik och alternativ, Tidskriften Arkitektur nr 5, 1963.

Om Fores

Fores – forum för reformer och entreprenörskap – är den gröna och liberala tankesmedjan som har klimat och miljö som ett av sina fyra huvudområden.

Fores rapporter och studier baseras på forskning sammanställd av aktuella experter. Varje program har ett råd med stor akademisk tyngd och verksamheten leds övergripande av en styrelse med brett samhällsengagemang.

Som tankesmedja är vi en oberoende mötesplats där forskare, debattörer, beslutsfattare, entreprenörer och nyfikna samhällsmedborgare möts.

Vill du veta mer om Fores och vad som händer hos oss? Besök www.fores.se

Kontakt

Minna Ljunggren, programchef Migration och Integration, Fores, minna.ljunggren@fores.se

Oskar Adenfelt, assisterande programchef Migration och Integration, Fores, oskar.adenfelt@fores.se

Författaren står för innehållet.